

निवेदन

मी, या निवेदनाद्वारे जाहीर करतो की, 'बळिवंत' व 'अन्नदात्याची धुळाक्षरे' ह्या कवितासंग्रहांचा आकृतिबंधाच्या दृष्टीने अभ्यास हा लघुप्रबंध माझे संशोधन मार्गदर्शक डॉ. शिवाजी विष्णू पाटील यांच्या मार्गदर्शनाखाली मी स्वतः लिहिला असून सादर लघुप्रबंध शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विषयातील एम. फिल. (मराठी) पदवीसाठी सादर केला आहे. हा लघुप्रबंध अन्य कोणत्याही विद्यापीठास पदवीसाठी किंवा अन्य पदविकेसाठी सादर करण्यात आलेला नाही.

अभ्यासक

Sarvade

(सरवदे आबासाहेब उत्तम)

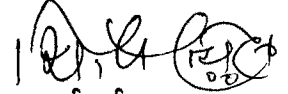
स्थळ - सातारा

दिनांक - ०१/०४/२००९

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, श्री. आबासाहेब उत्तम सरवदे यांनी मराठी विषयातील एम. फिल. पदवीसाठी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्याकडे सादर करावयाच्या 'बळिवंत' व 'अन्नदात्याची धुळाक्षरे' ह्या कवितासंग्रहांचा आकृतिबंधाच्या दृष्टीने अभ्यास हा लघुप्रबंध माझ्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण केला आहे. श्री. आबासाहेब उत्तम सरवदे यांनी लिहिलेला लघुप्रबंध त्यांनी माझ्या मार्गदर्शनाखाली केलेल्या संशोधनावर आधारीत आहे. हा लघुप्रबंध अन्य कोणत्याही विद्यापीठास पदवीसाठी किंवा अन्य पदविकेसाठी सादर करण्यात आलेला नाही.

सादर लघुप्रबंध शिवाजी विद्यापीठाच्या एम. फिल. (मराठी) पदवीसाठी सादर करण्यास माझी अनुमती आहे.

मार्गदर्शक

डॉ. शिवाजी विष्णू पाटील
छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा

स्थळ - सातारा

दिनांक - ०१/०४/२००९

Prin - J. G. Jadhav
Chh. Shivaji College,
Satara

CERTIFICATE

This is to certify that, Shri. Sarvade Abasaheb Uttam, of this college, was a regular student of M. Phil. (Marathi) during the academic year 2006 to 2008. To the best of my knowledge he bears a good moral character.

Place - SATARA

Date - 01/04/2008

DW/s
Principal
Chh. Shivaji College, Satara

अभ्यासाची भूमिका

संशोधन विषय निवडताना साहित्यिक, साहित्यकृती आणि वाङ्मयप्रकार इ. गोष्टी ठळकपणे नजरेसमोर राहतात. या बाबींचे चिंतन करून आपल्या अभिरुची क्षमतेच्या जोरावर संशोधन विषयाची निश्चिती करायची असते. हाच दृष्टिकोन डोळ्यासमोर ठेवून 'बळिवंत' व 'अन्नदात्याची धुळाक्षरे' ह्या कवितासंग्रहांचा आकृतिबंधाच्या दृष्टीने अभ्यास हा संशोधन विषय निवडला आहे.

'बळिवंत' व 'अन्नदात्याची धुळाक्षरे' ह्या कवितासंग्रहांचा आकृतिबंधाच्या दृष्टीने अभ्यास या प्रस्तुत विषयाचा अभ्यास करताना, आकृतिबंधाची नेमकी संकल्पना व स्वरूप जाणून घेणे, १९८० नंतरच्या कवींनी अभंग आकृतिबंध का स्वीकारला, त्याच्या पाठीमागची भूमिका समजून घेणे, ग्रामीण जीवन अभंग आकृतिबंधातून कसे व्यक्त झाले ते जाणून घेणे. असे उद्देश नजरेसमोर ठेवून प्रस्तुत विषयाचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

संत साहित्यातील अभंग कशाचे प्रतिनिधीत्व करीत आहे किंवा तो कोणत्या रूपाने व्यक्त झाला आहे. याचा अभ्यास आजपर्यंत झालेला आहे. मात्र ग्रामीण कवितेमध्ये विशेषतः १९८० नंतर अभंग आकृतिबंधाची खंडीत झालेली परंपरा नव्याने उदयास येण्याची आवश्यकता का भासावी ? याचा विश्लेषक अभ्यास आजपर्यंत कोणी केलेला दिसत नाही. १९८० नंतरच्या पिढीमध्ये इंद्रजित भालेराव, राजन गवस, विठ्ठल वाघ, प्रकाश होळकर, सोपान हाळमकर, श्रीकांत देशमुख, भगवान ठग यांनी अभंगाचा वापर ग्रामीण कवितेमध्ये फार प्रभावीपणे केला आहे. १९८० नंतरच्या पूर्वीही केशवसुत, गोविंदाग्रज, बा. सी. मर्ढेकर, विंदा करंदीकर, मधुकर केचे, इ. नी अभंग लिहिले आहेत. परंतु त्यांच्या कवितेमध्ये ग्रामीण जीवन फार कमी प्रमाणात व्यक्त झाले आहे. शिवाय अभंग कलारूपाची खास परंपरा निर्माण होईल अशी कोणी दक्षता घेतलेली नाही. केवळ वेगळेपण म्हणून त्याकडे पाहता येईल. मात्र १९ व्या शतकात म. फुले यांनी 'अखंड' हे कलारूप अभंगाला जवळीकता साधेल असे अविष्कृत केले. त्यानंतर १९८० च्या ग्रामीण कवितेतच अभंग प्रभावीपणे दिसून येतो.

आधुनिक कवींनी ग्रामीण जीवन अभंगरूपातून प्रभावी आणि परिणामकारक शब्दात मांडता येतो हे दाखवून दिले. अशा आधुनिक कवींच्या अभंगरूपी कवितांचा अभ्यास होणे समीक्षेची गरज आहे असे मला वाटते.

प्रस्तुत विषयाचे संशोधन 'ग्रंथकेंद्रित संशोधन' या संशोधन पद्धतीनुसार केले आहे. उपलब्ध झालेल्या माहितीमधून आशयाचा नवा अन्वयार्थ लावताना वस्तुनिष्ठता, तर्कशुद्धता, प्रमाणबद्धता, शिस्तबद्धता, इ. घटकांचा अवलंब केला आहे. तसेच ह्या विषयाचा अभ्यास करताना अवलोकन, निरीक्षण, वर्गीकरण, गृहीतकृत्य, पुनःपरीक्षण, मूल्यमापन अशा वाङ्मयीन वस्तुनिष्ठ पद्धतींचा अवलंब केला आहे.

प्रस्तुत संशोधन विषयाच्या अभ्यासाची दिशा आकृतिबंध : संकल्पना व स्वरूप, 'अन्नदात्याची धुळाक्षरे' मधील आशय व आकृतिबंध, 'बळिवंत' मधील आशय व आकृतिबंध, ग्रामीण कविता : अभंगातील बदलता आशय आणि लवचिकता व उपसंहार अशी प्रकरणवार रचना करून ठरविली आहे.

प्रस्तुत संशोधन विषयाचा अभ्यास करीत असताना विविध मासिके, नियतकालिके, हस्तलिखिते व साहित्यातील विविध समीक्षात्मक ग्रंथ यांचा संदर्भ म्हणून आधार घेतला आहे.